

Mircea MORARIU

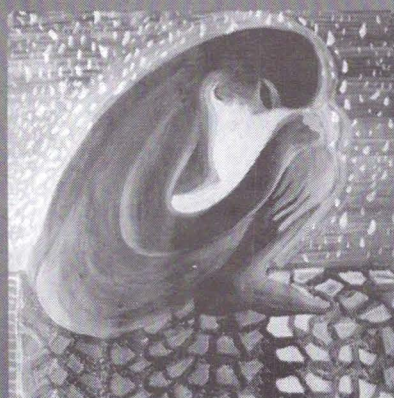
Povestea unei capodopere

În cartea *O biografie* (Editura Polirom, Iași, 2006), Andrei Șerban ne pune la dispoziție o seamă de detalii referitoare la felul în care s-a încheiat echipa ce a realizat în 1972, la Teatrul *La Mama*, unul dintre marile spectacole ale veacului trecut, cel cu *Medeea*, despre faptul că întâmplarea a vrut ca într-o singură zi regizorul să le cunoască pe Liz Swados, cea care avea să compună strania coloană sonoră a montării, pe adolescenta Diane, dar și pe Priscilla Smith, viitoarea deținătoare a rolului titular. Mai aflăm din aceeași carte cum a organizat tânărul director de scenă lucrul cu actorii, amănunte despre exercițiile ce îi ajutau pe aceștia

să exploreze întreaga gamă de sunete „de la șoaptă până la țipăt, sau vorbirea pe inspirație, opusă vorbirii normale pe expirație“, exerciții ce aveau ca scop „lărgirea expresivității vocale pentru a face față structurilor fonetice complexe din latină și greacă“. Fragmentul consacrat respectivului spectacol de excepție e completat cu o discuție cu Ana Maria Narti, critic de teatru de origine română, stabilit în Suedia, prietenă încă din anii studenției cu Andrei Șerban. Or, Ana Maria Narti a asistat la o bună parte dintre *repetițiile-cercetare* și a însoțit spectacolul în câteva dintre turneele pe care le-a întreprins prin lume (Copenhaga, Baalbeck sau Avignon). Astfel s-a născut cartea ***Medeea lui Andrei Șerban***, de puțină vreme apărută în limba română în colecția *Eseuri, cronici*,

Ana Maria Narti

Medeea lui Andrei Șerban

Însemnări teatrale, editată de Fundația Culturală „Camil Petrescu” și revista „Teatrul azi” (București, 2007).

Volumul de aproximativ o sută de pagini e doar aparent un jurnal de repetiții ori de călătorii teatrale, marcat de experiențele personale ale unui critic deschis la minte, conștient că nu e atâteștiutor, care e mistuit de îngrijorarea că nu va putea ori nu îi va fi lesne să înțeleagă tot din amplul demers la care e martor, dar care își împărtășește înțelegerile și neînțelegerile cititorilor săi, cu convingerea că îi mai rămân datorii neachitate, că scrisul său poate că nu a surprins suficient de bine „prezența oamenilor”, că din carte lipsește „prezența vie a prezențelor umane” (*Recitare*). *Medeea lui Andrei Șerban* e, înainte de orice, un exemplar eseu de teatrologie, izvorât din bucuria formulării unor întrebări care pornesc de la un proiect teatral individual ieșit din comun, spre a-și lărgi apoi perspectiva și a viza problematica mai largă a modului însuși în care o astfel de experiență bulversează cutumele, locurile comune, prefabricatele teatrului psihologic încremenit ca atare dar încremenit deopotrivă în conștiința culturală occidentală. „Pentru prima dată în experiența mea de spectator și de critic – se confesează Ana Maria Narti – văd jocul de culme al tragediei, nu-l ascult ca descriere verbală, nu-l privesc ca aranjament coregrafic, ci-l văd împlinit ca fapt, acțiune”

Numai că împlinirea aceasta a fost dobândită ca rezultat al unor eforturi cărora e și greu, și până la urmă inutil să le ții contabilitatea seacă. E pericolul pe care știe să îl evite Ana Maria Narti. Andrei Șerban nu a pornit la lucru cu ideea că știe totul despre *Medeea*. Probabil că recunoașterea acestei *neștiințe creatoare* a stat la baza prieteniei dintre el și Ana Maria Narti. Întrebat de ce a optat tocmai pentru *Medeea*, regizorul a răspuns dezarmant de omenesc: „Pentru că *Medeea* este o piesă pe care n-o înțeleg deloc”. Era fascinat de enigma *Medeii*, dorea să o deslușească cu mijloacele teatrului și voia să le arate și spectatorilor această enigmă. Șerban nu a nutrit nicidecum dorința de a pune în scenă o *bibliografie* a operei. Nu a ținut cont de mulțimea de analize și comentarii ce vor să explice inexplicabilul *Medeii*. Pentru regizor, *Medeea* este enigma mamei ucigașe care, după ce și-a omorât copiii și și-a împlinit astfel răzbunarea, se înalță la cer, așa cum în religia creștină Mesia se ridică la cer. Adesea, pe parcursul repetițiilor, s-au ivit întrebări la care, pentru moment, Șerban nu a avut răspuns, iar soluția găsirii acestuia se afla în revenirea la text. „Fidelitatea regizorului față de text este de netăgăduit; imaginile, ritmurile, tonalitățile și sonoritățile versului constituie materia directă a jocului”. Dar, observă Ana Maria Narti, „tot atât de evidente sunt libertățile pe care regizorul și le îngăduie față de text – fragmentele din două piese diferite (cea a lui Euripide, în greaca veche, și cea a lui Seneca, în latină – *n.m.* M.M.) sunt montate nestânjenit, salturile de la o limbă la alta, de la o tragedie la alta fac regula în spectacol”. Și asta, fiindcă „tragedia constituie un țel obiectiv al jocului, dar textul ca atare nu e privit ca text literar, ci ca un conglomerat de experiențe umane care se cer redescoperite ca experiențe directe – mișcări, intonații, ritmuri, relații spațiale”.

Acest conglomerat de experiențe umane din care e zămislită tragedia *Medeii* generează în inima, sufletul și mintea criticului-narator rememorarea propriilor sale experiențe existențiale. Ana Maria Narti face parte dintre acei nenumărați români cărora *li s-a furat țara*, cum spuneau în dialogurile lor Matei Călinescu și Ion Vianu, cărora nu le-a mai rămas decât *țara din inimă*, cum afirma Monica Lovinescu. Iată de ce strigătele de durere ale *Medeii* i se par cât se poate de apropiate de bocetul românesc (*Cine este Medeea?*), aici eseuul său căpătând dimensiunile unui *incipit* de studiu de antropologie teatrală. Citim așadar scrierea unui critic implicat, cu

evidente înclinații către problematizare și teoretizare. Critic căruia practica punerii în scenă îi revelează faptul că *Medeea* nu e marcată de o presupusă și frecvent invocată *eroare de dramaturgie*. Critic căruia relectura și participarea la repetiții îi revelează faptul că „*Medeea* este o Lady Macbeth care învinge, ea transformă în realitate cumplită visul de sânge al urmașei sale elisabetane”.

Atunci când a ales spațiul în care urma să se joace spectacolul produs pentru Teatrul *La Mama*, Andrei Șerban a ambiționat depășirea, punerea între paranteze a acusticii sterile a teatrului apusean. Spațiul însuși trebuia să se nască din vocile actorilor, însă pentru aceasta era absolută nevoie ca vocea însăși să aibă o spațialitate multilaterală. De fapt, notează Ana Maria Narti, în *Medeea* „vocile creează spațiul viu”. Andrei Șerban a dus mai departe estetica vocală ale cărei baze au fost puse de Peter Brook, demers adesea pus în relație cu unul *similar* însă nicidecum *identic* întreprins de Grotowski. Exegeții demonstrează în capitolul *Părăsim sala-atelier* tocmai inconsistența teoriilor ce vorbesc despre caracterul identic al celor două estetici vocale. „Deosebirea dintre cei doi maeștri (Brook, respectiv Grotowski – *n.m.*, M.M.) stă în definiția omului pe care ei își sprijină munca și care este bineînțeles și definiție a vocii umane. Pentru Grotowski, omul este încă om social, om al lumii umane, pentru Brook și Șerban, omul este om mitologic, om care trăiește între două lumi dintr-o dată: cea umană și cea dinafară de om”. Cu mențiunea că „vocile formate de Brook și Șerban amintesc vorbirea arhaică, riturile orale, cântul popular din acele regiuni ale lumii în care relația concretă vie dintre om și lume nu a fost încă zdrobită de civilizația tehnică. Vocile acestea se întorc la o sumă de experiențe fundamentale mereu identice, deși făcute de multe ori și în multe feluri de omenire. Brook și elevul său Șerban caută să regăsească drumul către o sensibilitate uitată”.

Jurnal de creație, repertoriu de întrebări și răspunsuri posibile, lectură modernă, lipsită de orice fel de inhibiții a textului clasic, introspecție în felul de a fi al criticului, izbutit eseu teatrologic și prețios compendiu de reflecții cu caracter teoretic, *Medeea lui Andrei Șerban* este, așa după cum admite însăși Ana Maria Narti, și un portret al regizorului. „Partea cea mai bună din el este munca. Restul sunt capricii, instabilitate, răceală, farmec și iarăși farmec, putere de seducție și știință de a folosi această putere de seducție pentru a-i lega de el pe ceilalți, tristețe și neliniște de om care a petrecut prea mulți ani departe de țara sa și de toți ai lui”. Pun această caracterizare a unui erou-artist din stirpea personajelor lui Thomas Mann în relație cu nemulțumirea ironică a lui Andrei Șerban căruia nu-i e deloc plăcut că la șaptesprezece ani de la revenirea în România ar mai fi considerat încă „un subversiv incomod”, cum se autocaracterizează în textul introductiv intitulat *Teatrul să ia foc!*, scris la Cluj în iunie 2007. Că unele dintre spectacolele sale au generat nu doar aplauze, așa cum în chip firesc și-a dorit regizorul, ci și semne de întrebare mi se pare cât se poate de normal în contextul unei vieți teatrale, din păcate, destul de puțin normale. Și apoi, socotesc că ar trebui să ne bucurăm că vremea unanimităților a trecut.

Cartea care istorisește povestea unei capodopere beneficiază de o bogată iconografie – imagini fotografice atât cu premiera de la *La Mama* și cu turneele acesteia prin lume, cât și cu alte versiuni scenice pe care Andrei Șerban le-a dat tragediei *Medei*.

Ana Maria Narti, *Medeea lui Andrei Șerban*, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, Revista „Teatrul azi” (supliment), București, 2007.